

UDK:681.14:371.3

Botir ABDULLAYEV,
Toshkent kimyo-texnologiya instituti Yangiyer filiali dotsenti, (PhD)
E-mail: botirabdullayev1994@gmail.com

TDPU prof., p.f.d. (DSc) M.Mamarajabov taqrizi asosida

IMPROVING THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Annotation

In this article, the pedagogical problems of ensuring the professional training of students in the process of higher education have disappeared. The article talks about vocational training and its actions and the importance of providing vocational training. The effect of providing the professional training process on education based on the pedagogical production of today's role perspectives has been studied.

Keywords: pedagogy, expertise, professional training, competence, technology, scalability, features.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация

В данной статье исчезли педагогические проблемы обеспечения профессиональной подготовки студентов в процессе высшего образования. В статье говорится о профессиональном обучении и его действиях, а также о важности обеспечения профессиональной подготовки. Изучено влияние обеспечения процесса профессиональной подготовки на образование на основе педагогического производства с учетом современных ролевых перспектив.

Ключевые слова: педагогика, экспертиза, профессиональная подготовка, компетентность, технология, масштабируемость, возможности.

TALABALARNING KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning pedagogik muammolari yoritilgan. Maqolada kasbiy tayyorgarlik va uning xususiyatlari va kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishning ahamiyati haqida fikrlar bildirilgan. Kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishning bugungi kundagi o'rni, rivojlanish istiqbollarning pedagogik yondashuv asosida ta'lim jarayoniga ta'siri o'rganilgan.

Keywords: pedagogika, mutaxassislik, kasbiy tayyorgarlik, kompetensiya, texnologiya, masshtablik, xususiyatlar

Kirish. Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida ta'limning globallashtirish va xalqarolashtirish jarayonida raqamlashtirilgan ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy-pedagogik tayyorlash, ularning pedagogik faoliyatini shakllantirishning diagnostik tizimini takomillashtirish, ijodkorlik salohiyatini shakllantirishning elektron monitoringi tizimini yaratish, rivojlantirishning raqamli texnologiyasini joriy etishning metodik tizimini takomillashtirish, mutaxassislarni kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda turli texnologiyalar asosida rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Shu bilan birga, bo'lajak o'qituvchilarning ijodkorlik salohiyatini raqamli texnologiyalar asosida summativ baholash mezonlari va parametrlarini aniqlash, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligini rivojlantirishning bashoratli modellarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Respublikamizda so'ngi yillarda raqamlashtirilgan ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligini takomillashtirishning ijtimoiy-pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish, bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyalash va rivojlantirishda raqamlashtirilgan, innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik modellardan foydalanish, "ta'lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida individuallashtirish, masofaviy ta'lim xizmatlarini rivojlantirish"[1], oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazalari-ni raqamlashtirilgan

ta'lim sharoitiga moslashtirish me'yoriy asoslari yaratilmoqda. "Uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash", "...informatika... kabi boshqa muhim va talab yuqori bo'lgan fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'rganish", "yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash, oliy ta'lim muassasalarida kompetentli ilmiy-pedagogik kadrlar zahirasini yaratish"[2] kabi ustuvor vazifalar Harakatlar strategiyasida bel-gilangan bo'lib, "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni natijasida raqamlashtirilgan ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish va raqamli texnologiyalaridan keng foydalanishning pedagogik imkoniyati kengaytiriladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Kasbiy tayyorgarlik ishlab chiqarishda, amaliyotda namoyon bo'ladigan jarayondir. Kasbiy tayyorgarlik talabalarning shaxsiy xususiyatlari, kasblarining darajalari, amaliyot sohalari, ularni o'rganish maqsadi va o'quv faoliyatini tashkil etish jarayoni bilan bog'liq ravishda shakllanadi [3].

Epstein R. M., Hundert E. M. izlanishlarida kompetentsiyaga asoslangan kasbiy ta'lim dasturlarini amalga oshirishga qaratilgan turli urinishlar qattiq tanqid qilingan bo'lsa-da, kompetensiya nazariyasi va tadqiqotlaridagi keyingi o'zgarishlar yangi tushunchalarni berdi, bu esa professional amaliyotda kompetentsiyaning umumlashgan ma'nosini anglatdi. Kasbiy kompetentlik tushunchalari kasbiy

va amaliyotga asoslangan ta'limni rejalashtirish, diqqatni jamlash va baholashga yordam beradi [4].

T.T.Kalekeeva fikriga ko'ra yurtimizda mavjud oliy ta'lim muassasalarida zamon talablariga muvofiq ravishda kadrlar etishtirib chiqarishimiz uchun kasbiy tayyorgarlikka urg'u berishimiz lozim. Shu maqsadda, kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishda ta'limni axborotlashtirish zarur. Ta'limni axborotlashtirish – ta'lim soxasini metodologiya, o'qitish maqsadlarining psixologik-pedagogik tadbig'iga qaratilgan innovatsion axborot texnologiyalari vositalaridan samarali foydalanish va yaratish (qayta ishlash) amaliyoti bilan ta'minlash sifatida qaraladi bundan tashqari axborotlashtirish masofali o'qitish tizimining taraqqiyoti uchun baza bo'lib xizmat qiladi. Axborotlashtirish jarayoni ta'lim tizimida yangi axborot texnologiyalari vositalaridan keng ko'lamda foydalanishda amalga oshiriladi[5].

Dasturlar asosida umumta'lim va kasbiy fanlarni o'qitishda, bo'lajak muhandislarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish jarayoni, o'qitishning nafaqat tashkiliy shakllari va metodlari o'zgarishiga, balki o'qitishning innovatsion metodlarini ham shakllanishiga olib keladi. Fan sohasining axborotlashtirish – o'quv faoliyatining takomillashtirishga, bilish jarayonining intensivlashtirishga, fanlar sohasining kengayishiga, chuqurlashtirilgan va ularning integratsiyasiga sabab bo'ladi. Shunday qilib, oliy ta'lim muhitini axborotlashtirish jarayoni sohaga oid o'quv materiallarining mazmuni va hajmini o'zgarishiga, fan dasturlarini qayta ishlab chiqishga, alohida mavzular yoki fanlarning integrallashuviga asos bo'ladi. Bu esa, ta'lim predmetlarining mazmuni va tuzilmasini o'zgarishiga, binobarin, ta'limning mazmuni va tuzilmasini o'zgarishiga olib keladi.

Bugun mehnat bozorida nafaqat mutaxassislik diplomiga ega muhandis kadr balki, har tomonlama kasbiy kompetentligi rivojlangan muhandisga ehtiyoj tug'ilmoqda.

J.I.Fayzullayev va A.M.Sattorovlarning "Axborot va pedagogik texnologiyalar integratsiyasi asosida texnika oliy ta'lim muassasalari talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish" [6] nomli maqolasida bergan fikrlariga ko'ra oliy ta'lim muassasalari talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish ma'lum mutaxassislik bo'yicha kasbiy faoliyatni amalga oshirishni talab etadi. Axborot va pedagogik texnologiya integratsiyasi asosida talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish talabning mavzuni tushunishga, muayyan jamiyat sharoitida shaxsiy va professional hayotda natijalarga erishishga imkon beradigan qobiliyati bo'lib, ular fanni o'zlashtirishda va fanlararo o'zaro munosabatlarda o'qituvchining samarali hamkorligini ta'minlaydi. Kasbiy faoliyatni o'zlashtirish jarayonida axborot texnologiyalarini o'zlashtirishda tahliliy yondoshuvni amalga oshirish qobiliyati, shuningdek bilimlarni aniqlashtirish va rivojlantirish qobiliyatiga ega bo'lish muhim ahamiyatga ega [7].

Bugungi jamiyat uzluksiz ravishda axborot oqimi bilan to'qnash kelishi hamda davr tezlashishi natijasida doimiy vaqt tanqisligi sabab yuqori kompetentli kadrga ehtiyoj ortib bormoqda. Ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak muhandislarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi ishlab chiqarish soxasiga texnikaning kirib kelishi bilan paydo bo'lgan muammolarni echishda muxim ijtimoiy axamiyat kasb etmoqda [8]. Odatda muhandislik kundalik hayot va amaliyotda juda ko'p uchraydigan masalalarni o'rganadi.

Tahlil va natijalar. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishda kasbiy tayyorgarlik hal qiluvchi rol o'ynaydi. Pedagogika deganda o'quvchilarga bilim berishning turli usullari, strategiyalari va yondashuvlarini o'z ichiga oluvchi o'qitish san'ati va ilmi tushuniladi. Kasbiy ta'lim dasturlarida ishtirok etish orqali

o'qituvchilar yangi usullarga ega bo'lishlari va mavjud ko'nikmalarini takomillashtirishlari, natijada o'z talabalariga foyda keltirishi mumkin. Kasbiy tayyorgarlik ko'pincha darsni rejalashtirish, sinfni boshqarish va o'qitish texnologiyasi kabi sohalariga qaratilgan bo'lib, o'qituvchilarni qiziqarli va samarali o'quv muhitini yaratish uchun zarur vaqit bilan ta'minlaydi. Kasbiy tayyorgarlikning asosiy afzalliklaridan biri - o'qituvchilar uchun innovatsion o'qitish usullarini qo'llash va amaliyotga joriy etish imkoniyatidir. Ta'lim trayektoriyasi rivojlanishda davom etar ekan, o'qituvchilar uchun pedagogikaning so'nggi yutuqlaridan xabardor bo'lish juda muhimdir [9]. Professional o'quv dasturlari o'qituvchilarni loyihaga asoslangan ta'lim, aralash ta'lim kabi zamonaviy o'qitish usullari bilan tanishtiradi. Ushbu innovatsion usullarni o'qitish amaliyotiga kiritish orqali o'qituvchilar talabalar uchun mo'ljallangan yanada interfaol va dinamik sinf muhitini yaratishlari mumkin. Bundan tashqari, kasbiy tayyorgarlik o'qituvchilarga sinfni boshqarish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Sinfni samarali boshqarish talabalarining faolligi va akademik muvaffaqiyatini rag'batlantiradigan muhitni yaratish uchun zarurdir. O'quv dasturlari orqali o'qituvchilar aniq umidlarni o'rnatish, intizomni saqlash va talabalar bilan ijobiy munosabatlarni rivojlantirish strategiyalarini o'rganishlari mumkin bo'ladi. Ushbu usullarni qo'llash orqali o'qituvchilar o'qitish vaqtini maksimal darajada oshirishi mumkin, bu esa yanada samarali va qulay o'quv muhitiga olib keladi. Bundan tashqari, kasbiy tayyorgarlik o'qituvchilarni o'qitish texnologiyasini o'qitishga samarali integratsiya qilish uchun zarur ko'nikmalar bilan ta'minlaydi [10]. Bugungi raqamli asrda texnologiya ta'limning ajralmas qismiga aylandi. O'quv dasturlari o'qituvchilarga turli xil ta'lim vositalari va dasturiy ta'minot haqida amaliy tajriba va bilimlarni beradi.

Kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish talabalar uchun kelajakdagi samarali mehnat faoliyatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bugungi jadal rivojlanayotgan mehnat bozorida ish beruvchilar maxsus ko'nikma va bilimga ega kadrlarni qidirmoqda. Kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish talabalarini o'zlari tanlagan sohada ustunlik qilish uchun zarur tajriba va malaka bilan ta'minlaydi. Kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishning asosiy afzalliklaridan biri shundaki, u talabalarga mehnat bozorida raqobatdosh kadr bo'lish imkonini beradi. Maxsus bilim va sohaga oid malakaga ega bo'lish orqali talabalar o'zlarini potentsial ish beruvchilar uchun kerakli kadr sifatida ko'rsatishlari mumkin. Bundan tashqari, kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish talabalarga sanoatning so'nggi tendentsiyalari va yutuqlaridan xabardor bo'lishga yordam beradi. Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan dunyoda sanoat doimiy ravishda rivojlanmoqda va yangi texnologiyalar muntazam ravishda paydo bo'lmoqda. Kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish orqali shaxslar o'zlarining ko'nikmalari va bilimlarining dolzarbligini ta'minlashlari mumkin. Bu nafaqat ularning bandligini oshiradi, balki ularga o'zgaruvchan ish talablariga moslashish va yangi imkoniyatlardan foydalanish imkonini beradi. Ish beruvchilar sanoat rivojlanishi bilan hamqadam bo'ladigan va innovatsion yechimlarga hissa qo'sha oladigan xodimlarni qadrlashadi. Shuningdek, kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish talabalarga o'zlari tanlagan sohada muvaffaqiyat qozonish uchun zarur bo'lgan ishonch va malakani beradi. Kasbiy tayyorgarlik talabalarga o'z sohalarini ko'proq muvaffaqiyat va qoniqish bilan boshqarishga imkon beruvchi kompetentsiya tuyg'usini uyg'otadi.

Xulosa va takliflar. Kasbiy tayyorgarlik takomillashtirishda amaliy tajribaning ahamiyati beqiyosdir. Nazariy bilim muhim bo'lsa-da, talabalarga o'z bilimlarini real sharoitlarda qo'llash imkoniyatini berish yana samarali hisoblanadi. Amaliy tajriba talabalarga o'z ko'nikmalarini

rivojlantirish va takomillashtirish imkoniyatini beradi. Kasbiy tayyorgarlikdagi amaliy tajriba talabalarga nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga imkon beradi. Amaliy mashg'ulotlar bilan shug'ullanib, o'quvchilar auditoriyada o'rgangan bilimlarini amaliy ish tajribasida qo'llashlari mumkin. Tajribali o'rganishning bu yondashuvi nafaqat talabalarga nazariy bilimlarining amaliy natijalarini tushunishga yordam beradi, balki tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rag'batlantiradi. Bu talabalarga o'z o'quv jarayonlarida faol ishtirok etish imkonini beradi, mavzuni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish bo'yicha amaliy tajriba talabalarga o'zlarining kasbiy ko'nikma va malakalarini rivojlantirish uchun qimmatli imkoniyatlar yaratadi. Nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash orqali talabalar o'zlarini tanlagan sohada ishlash tajribasiga ega bo'lishlari mumkin. Haqiqiy vaziyatlarga ta'sir qilish talabalarga mulohaza qilish, jamoada ishlash va

moslashuvchanlik kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, bu ularga tajribali mutaxassislarni kuzatish va ulardan o'rganish imkonini beradi. Amaliy mashg'ulotlarda qatnashish orqali talabalar o'zlarining ishga joylashish imkoniyatlarini oshirishlari va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini oshirishlari mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish orqali talabalarga nazariy bilimlarini real sharoitlarda qo'llash imkoniyatini berish orqali amaliy tajriba nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etadi. Bu talabalarining tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga, o'ziga bo'lgan ishonchni qozonishga va muhim kasbiy malakalarni egallashga yordam beradi. Kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishda talabalarining kelajakdagi kasbiga puxta tayyorgarlik ko'rishlarini ta'minlash uchun o'quv dasturlariga amaliy tajribalarni kiritishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni, PF-5847-son. <http://www.lex.uz>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmoni. PF-4947-son. 2017 yil 7 fevral. –www.lex.uz
3. Epstein R. M., Hundert E. M. Defining and assessing professional competence //Jama. – 2002. – T. 287. – №. 2. – S. 226-235.
4. Kalekeeva T.T. "Ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak informatika o'qituvchilarini tayorlash mazmunini takomillashtirish" Diss.avtoreferat. Toshkent-2017
5. Mannabov J.T. Global ilmiy jarayonda integratsion ta'limni rivojlantirish usullari. Respublika ilmiy-amaliy an'anaviy on-line konferensiya materiallari. – Guliston, Sirdaryo viloyat XTXQTMOHM. 2019. 1121-bet
6. Mingboev U.X. Global ilmiy jarayonda integratsion ta'limni rivojlantirish usullari. Respublika ilmiy-amaliy an'anaviy on-line konferensiya materiallari. – Guliston, Sirdaryo viloyat XTXQTMOHM. 2019. 1267-bet
7. Sharipova B.A. Global ilmiy jarayonda integratsion ta'limni rivojlantirish usullari. Respublika ilmiy-amaliy an'anaviy on-line konferensiya materiallari. – Guliston, Sirdaryo viloyat XTXQTMOHM. 2019. 1172-bet
8. Fayzullayev J.I. va Sattorov A.M. "Axborot va pedagogik texnologiyalar integratsiyasi asosida texnika oliy ta'lim muassasalari talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish"// SCIENTIFIC PROGRESS –2021 yil. 2-son. 330-335 b.
9. Xoshimova Sh.S. Kamolova M.A. "Talabalarda axborot bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish usullari"// "Экономика и социум" – 2022 yil, № 12(103)-2. 200-203 b.
10. B.B.Abdullayev Talabalarining intellektual tizimlardan foydalanishdagi imkoniyatlari. "O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar" jurnali 6-son 20.03.2022 y. 83-85b.